

# Kitörési pontok

Beszélgetés Szemadám Györggyel

BALÁZS SÁNDOR

Szemadám György képzőművész, író pályája a 60-as években indult nemcsak az újat kereső, a kortárs művészet határait tágító művészek kiállításainak résztvevőjeként, de művészetszervezőként is. A korszak számos jelentős művészevel került kollegiális, illetve baráti kapcsolatba, akik közül jó néhányat később televíziós sorozatában is bemutatott. Az általa gondozott kiállítás a kortárs művészettörténet fehér foltjai közül tüntet el néhányat.

**Kinek a kezdeményezése, felvetése nyomán jött létre az *Egy/Kor* című tárlat? Mennyiben tekinthető rendhagyónak?**

**SZEMADÁM GYÖRGY:** Az időben nagyon vissza kell mennem. Huszonhat évvel ezelőtt felkérést kaptam a Magyar Televíziótól, hogy készítsék egy képzőművészeti ismeretterjesztő film-sorozatot, amelynek a *(H)arc-képek* címet adtam. Hat éven át ment, s hatvan adást ért meg. Ebben igyekeztem felmutatni a kortárs magyar képzőművészet (mellette a fotó és az animációs film) rendkívüli sokarcúságát, ami szerintem a magyar vizuális kultúra legnagyobb értéke. A *(H)arc-képek*ben komoly szakmai díjakkal elismert művészek éppúgy megjelentek, mint az úgynevezett „amatőrök” (akiknek színvonala nem maradt el az előbbiektől).

Mivel nem vagyok művészettörténész, nem gátoltak különböző megfontolások: a művészettörténészek által kialakított kánonok vagy bizonyos alkotók feltétlen tisztelete, mások negligálása. Az 1950-es, 60-as, 70-es évek idején ugyanis sokféle szempont szűkítette le a képzőművészeti életet. Egyfelől a hírhedt 3T kultúrpolitikai korlátozásai, másfelől bizonyos avantgárd körök kizárólagos piedesztálra emelése. A kor megmondóembereinek (néhányukat egyébként szakmai tájékozottsága miatt ma is tisztellem) értékrendjét, névsorát a fiatalabb szakemberek aztán átvették, s máig ezt sorolják, mint ennek az időszaknak egyedül érvényes történetét. Miután magam is ekkor léptem pályára, éreztem, hogy ennek a gyönyörű színösszeállítása egyre inkább egysíkúvá vált.

A magyar képzőművészetben mindig is ott voltak a magányos, besorolhatatlan alkotók (mondjuk, Csontvárytól Gulácsyig), akik mintha éppen a gerincét (na jó, nem a gerincét, hanem a szívét!) alkották volna annak a folyamatnak, amelyet a művészettörténészek megpróbálnak rendszerbe foglalni.

Magam sok olyan pályatársammal kerültem közeli kapcsolatba, néha baráti viszonyba, akik életükben soha nem kapták meg azt az elismerést, amit megérdemeltek volna. Persze, ennek sok oka lehetett. Politikai, kultúrpolitikai vagy személyes. Az utóbbi alatt az alkotók túlérzékenységét, naivságát, bátor különállását, esetleges devianciáit értem. Makacs, kitartó szegénylegények, magányos harcosok voltak, akiknek tevékenységét és teljesítményét most, utólag egyre nagyobb csodálattal nézem.

A fent említett televíziós filmsorozatban a kiállítók némelyikét – Bocz Gyulát és Csutoros Sándort (aki akkor már nem élt) – be is mutattam, de továbbra is munkált bennem az igény, hogy szóljak ezekről a félárnyékba került művészekről. Amikor aztán néhány éve Dombay Győzőnek posztumusz kiállítása nyílt Verőcén, Borbás Tamás rendezőbarátommal saját szakállunkra elmentünk oda forgatni. Ő felvette a kiállítás anyagát, én meg beadtam egy szinopszist a Magyar Művészeti Akadémiának, hogy néhány félig-meddig elfeledett, ma már elhunyt képzőművészről szeretnénk filmet készíteni, mivel



foto: Berényi Zsuzsa

**CEROVSZKI IVÁN:** *Ádám, Éva*, 1967 körül, cseresznyefa



**LISZIÁK ELEK:** *Cím nélkül*, olaj, vászon

félő, hogy műveik szétszóródnak, eltűnnek. Sokáig vajúdott az ügy, miközben az elképzelés valahogy a fülébe jutott a Múcsarnok vezetőinek – nevezetesen Szegő Györgynek és Bán Andrásnak –, akik legnagyobb meglepetésemre felkértek nemcsak a film elkészítésére, de arra is, hogy az általam kiválasztott képzőművészeknek rendezek kiállítást a Múcsarnok négy oldaltermében. Az *Egy/Kor* című, öt anyagot magában foglaló bemutatónak így vált egyik alkotórészévé a *Félárnyékban*. Hogy mennyiben tekinthető rendhagyónak, azt nem tisztem megállapítani, de nyilván lesznek majd hivatott elemzői.

Miután még nem voltam kiállítási (ráadásul múcsarnoki!) kurátor, némi izgalommal fogtam hozzá a feladathoz. Mindvégig az motivált, hogy egykori barátaim és pályatársaim – akik soha nem hitték-hihették volna, hogy műveik egykor a Múcsarnokban lesznek láthatók – onnan fentről majd erőt adnak hozzá.

**Blaskó János, Jakobovits Miklós, Gadányi Jenő és Karátson Gábor életmű-válogatása miképpen kötődik, köthető a *Félárnyékban* alkotóihoz?**

**Sz. Gy.:** Blaskó Jánost személyesen nem ismertem, hiszen egy generációval idősebb volt nálam, de festészetét mindig tiszteltem. Jakobovits Miklóssal ugyan találkoztam néhányszor, noha Erdélyben élt, ám imponáló életművét most láttam először a Múcsarnokban. A méltatlanul háttérbe szorított Gadányi Jenőről már magam is készítettem portréfilmet a *(H)arc-képek* egyik adásában, ahogyan Karátson Gáborról is, akiről halála előtt portréfilmet forgattunk Gulyás Jánossal. Mindannyian fontos szereplői voltak – s lehetnének ma is – a magyar képzőművészetnek, de valahogy, ahogy mondani szokták: rosszkor voltak rossz helyen. Így e kiállítások talán elsősorban a mindenkori kultúrpolitika szűklátókörűségéről és egész kultúránk méltatlan feledékenységéről szólnak.

**Kurátorként nyilván több alkotó is eszébe jutott Bocz Gyulán, Cerovszki Ivánon, Csutoros Sándoron, Dombay Győzőn, Lisziák Eleken, Ócsai Károlyon, Szeift Bélán túl, amikor a *Félárnyékban* szereplőit, kiállítóit összeválogatta. Miért éppen e hét alkotó mellett döntött?**

fotó: Berényi Zsuzsa

**Sz. Gy.:** Megvallom, ebből a generációból nem jutott eszembe túl sok olyan „félárnyékban” maradt ember, akiket én fel tudnék mutatni. Sokan (Veress Pál és Papp Oszkár) más korosztályhoz tartoztak, mások (Pauer Gyula és Gulyás Gyula) elég ismertek voltak. De például Kovács László életművére nem volt kellő rálátásom. Egyszóval, marad még sok tennivalója a művészettörténészeknek is.

**A kiválasztott alkotók barátai, pályatársai voltak. Hogyan látja őket, a 60-as, 70-es években induló nemzedéket?**

**Sz. Gy.:** E képzőművészeknek (mellesleg nekem is) az említett időszak szürke, kilátástalannak tűnő és mindenekelett hazug világából az alkotás jelentett kitérés pontot, valami halvány fényt az alagút végén. Természetesen mindegyikük más személyiség volt. Bocz Gyula a lankadatlan őserőt, a megvalósíthatatlan megvalósíthatóságába vetett hitet testesítette meg a szememben. Cerovszki Iván rendkívül intelligens, sérülékeny ember volt, aki a kívülállást választotta. Csutoros Sándor engesztelhetetlen szilajsága ellehetetlenítette az akkori képzőművészeti életbe való betagozódását. Dombay Győző – talán nem hétköznapi műveltsége okán (személyes barátai közé sorolta például „adybandit”



**ÓCSAI KÁROLY:** *Makett a szegedi 56-os emlékműhöz, 1995, gipsz*

is) – mintha nem vett volna tudomást saját méltatlan sorsáról: élete végéig játékos, derűs ember maradt. A több műfajban (képzőművészet, színészet, animációs film) is alkotó Lisziák Elek egész megjelenése, életvitele és művészete a hatalom számára provokációnak minősült. Ócsai Károly – ha lenne ilyen meghatározás a képzőművészetben – afféle poeta doctus volt, aki szilárdan hitt a matematikai modellezés képzőművészeti megvalósíthatóságában. Szeift Béla belül túlérzékeny, de kívül tüskés ember volt, amit talán életének kudarcával lehet magyarázni.

#### Mi kötötte őket össze?

**Sz. Gy.:** Elsősorban tehetségük, másodszorban pedig az árral szemben úszók legjobbjaira jellemző dacos kitartás.

**Mivel az alkotók már elhunytak, feltehetően körülményes, nehézkes lehetett a művek összegyűjtése. Hol akadt a nyomukra? A hagyatékok egy kézben tudtak maradni, vagy nagyon is szétszóródtak?**

**Sz. Gy.:** Természetesen ez volt a legnehezebb feladat, amiben kurátor-asszisztensem, Kondor-Szilágyi Mária

megbecsülhetetlen segítséget nyújtott. Művészözvegyeket, leszármazottakat, barátokat és műgyűjtőket kellett kinyomoznunk és felkeresnünk, sokszor az ország egy-egy távoli pontján. A hagyatékok természetesen szétszóródtak, s hogy mi lesz a további sorsuk, nagyon is kérdéses.

**A kiállítást kísérő katalógusban azt jelzi, hogy „megkésett tiszteletadásnak, jóvátételnek” szánja az emléktárlatot. Lehetséges az utóbbi? E kiállítással mi változhat?**

**Sz. Gy.:** Fejet kell hajtanom ezen emberek teljesítménye előtt. Példát adnak az embernek kitartásból, hitből, sőt művészi alázatból is. Örülök, hogy ismerhettem őket, s némelyiküket a barátomnak mondhattam.

Jóvátétel? Sajnos, fenti szavaimat cáfolva, semmiképpen sem szólhatok ilyesmiről. Hiszen esetenként a kiállított művészek életművéből csupán kis részleteket tudtunk bemutatni (például Csutoros Sándor esetében). Mégis talán felhívtuk a figyelmet a kortárs magyar képzőművészet egy-két fehér foltjára, s inspirációt tudtunk nyújtani a fiatal művészettörténész-generáció(k) számára a további kutatásokhoz.

**Ők heten és sokan mások félárnyékban éltek és alkotottak saját korukban, mi több, hasonló sors várt hátra maradt életművükre is. Holott, és ezt éppen munkáik együttes bemutatása tehetné nyilvánvalóvá, olykor kimagasló, művek születtek kezük nyomán. Személyesen önnek milyen tanulságokkal szolgált e kiállítás? Lehetséges a folytatása?**

**Sz. Gy.:** Ez a kiállítás bennem azt az immár évtizedek óta élő érzést mélyítette el, hogy a minket körülvevő dolgok – legyenek azok művészi alkotások vagy sem – túl gyorsan minősítetnek túlhaladottnak, felejtésre ítéltnek. Nem becsüljük meg eléggé a minket körülvevő csodákat és szépségeket, de talán még kevésbé azokat az embereket – legyenek azok művészek vagy sem –, akik emberi tartással példát mutathatnak. Folytatás? Persze, lehetne. Csak ez már nem az én feladatomban kell, hogy legyen.